

МИСТЕЦТВОЗНАВСТВО

УДК 745/749–027.561(477):316.347:316.32
 DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/35-6-1>

Зоя ЧЕГУСОВА,
orcid.org/0000-0002-9016-6615
 заслужений діяч мистецтв України,
 науковий співробітник відділу образотворчого і декоративно-прикладного мистецтва
 Інституту мистецтвознавства, фольклористики, етнології імені М. Т. Рильського
 Національної академії наук України
 (Київ, Україна) zoya.chegusova@gmail.com

**ПРОФЕСІЙНЕ ДЕКОРАТИВНЕ МИСТЕЦТВО ЯК ВАЖЛИВИЙ ЧИННИК
 НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В УКРАЇНІ
 В УМОВАХ СВІТОВОЇ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ (1990–2010-і РР.)**

Статтю присвячено дослідженню актуальних проблем професійного декоративного мистецтва України періоду 1990-х – 2010-х рр. Мета розвідки – дослідити розвиток цієї царини пластичного мистецтва, що включає такі його основні ділянки, як професійна кераміка, гутне скло, художня обробка дерева, gobelen в аспекті їх співвіднесення з національно-культурною ідентичністю в умовах світової глобалізації.

Для досягнення визначеної мети дослідження здійснено на засадах міждисциплінарного підходу, що дало змогу поєднати різні галузі наукового знання: мистецтвознавство, філософію, культурологію, психологію тощо. Окрім мистецтвознавчого аналізу образно-пластичних і художньо-стильових трансформацій, які спостерігаються в провідних видах українського професійного декоративного мистецтва на зламі ХХ–ХХІ ст., у статті розглянуто феномен глобалізації та сучасні підходи науковців суміжних гуманітарних спеціальностей до інтерпретації поняття ідентичності, як-то: національної, культурної, української.

Автор наголошує, що обрана тема розвідки, порушена вперше в мистецтвознавчій науці, актуалізована викликами глобалізації, з одного боку, з іншого – реальним суспільно-політичним контекстом в Україні.

Проведене дослідження дало змогу визначити, якою мірою швидкий поступ глобалізованої цивілізації діє на цю царину мистецтва та яку роль вона відіграє в розвитку сучасної української культури, зокрема, як такий важливий чинник, як національно-культурна ідентичність. Розвідка дала переконання в тому, що професійне декоративне мистецтво України періоду 1990–2010-х рр., незважаючи на глобалізаційні виклики, утворює і транслює виключно національний наратив, що робить його важливим чинником у формуванні української культурної ідентичності. Важливим фактором у розвитку цієї мистецької царини останніх десятиліть є наявний прояв її творцями національного коріння, усвідомлення кожним своєї причетності до своєрідності вітчизняної культури. Разом із тим їхні твори цікаві намаганням по-новому як осмислити і творчо трансформувати національні традиції, так й осягнути світові мистецькі тенденції.

Ключові слова: професійне декоративне мистецтво, доба глобалізації, національно-культурна ідентичність, художня кераміка, гутне скло, художня обробка дерева, gobelen.

Zoya CHEGUSOVA,
orcid.org/0000-0002-9016-6615
 Honoured Art Worker of Ukraine,
 Researcher at the Fine and Decorative-Applied Arts Department
 Rylsky Institute of Art Studies, Folklore and Ethnology of National Academy of Sciences Ukraine
 (Kyiv, Ukraine) zoya.chegusova@gmail.com

**PROFESSIONAL DECORATIVE ART AS AN IMPORTANT FACTOR
 OF NATIONAL AND CULTURAL IDENTITY IN UKRAINE
 IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION (1990s TO 2010s)**

The article deals with exploring current problems of Ukrainian professional decorative art in the 1990s to 2010s. The study aims at investigating the development of this field of plastic art, which includes such its main areas such as professional ceramics, glass melting, artistic woodworking, ad tapestry in terms of their correlation with national and cultural identity in the context of globalization.

To achieve this goal, the study was carried out based on an interdisciplinary approach, which allowed combining various areas of scientific knowledge – art studies, philosophy, culture studies, psychology, etc. Apart from the art critical

analysis of image-plastic and art-stylistic transformations observed in the leading kinds of Ukrainian professional decorative art at the turn of the XXth–XXIst centuries, the article considers the phenomenon of globalization, as well as modern approaches of scholars in related specialities of the humanities towards interpreting the concept of identity, for instance national, cultural, or the all-Ukrainian ones.

The authoress emphasizes that the chosen topic of study, broached in art criticism for the first time, is actualized by and relevant to challenges of globalization, on the one hand, and, on the other – to the real socio-political context in Ukraine.

The conducted study allowed determining the extent to which the rapid progress of the globalized civilization affects this realm of art, and which role the latter plays in the development of modern Ukrainian culture, particularly as such an important factor as national and cultural identity. This study has convinced that the Ukrainian professional decorative art in the period of the 1990s to 2010s, despite challenges of globalization, forms and conveys an exclusively national narrative. This case makes the art an important factor in forming the Ukrainian cultural identity. A significant factor in the development of decorative art in recent decades is the actual manifestation, by the art's creators, of their national roots, as well as each artist's perception of his/her involvement in the particularity of national culture. At the same time, their works are interesting by attempting both to rethink and creatively transform national traditions, and to comprehend global artistic trends.

Key words: *professional decorative art, era of globalization, national and cultural identity, artistic ceramics, glass melting, artistic woodworking, tapestry.*

Постановка проблеми. Тема розвідки актуалізована викликами глобалізації, з одного боку, з іншого – реальним суспільно-політичним контекстом в Україні. Кінець ХХ – поч. ХХІ ст. характеризується як доба глобалізації, яка заторкнула всі країни світу й спричинила воістину революційні зміни в соціогуманітарних науках. Практично в усіх них з'явилися наукові напрями, пов'язані з дослідженням глобалізаційних процесів на різних рівнях і в різнобічних вимірах, що з часом навіть призвело до виникнення нової міждисциплінарної науки глобалістики, у межах якої зосереджені пошуки вчених – представників багатьох ланок наукового знання. Водночас треба визнати: мистецтвознавча наука поки що чітко не окреслила своє предметне поле в аналізі глобалізаційних процесів і явищ, хоча процес глобалізації варто зарахувати до найбільш значущих цивілізаційних тенденцій сучасності.

У чинних парадигмах нової реальності суспільства доби глобалізації розвивається й професійне декоративне мистецтво України: такі його види, як професійна кераміка, гутне скло, художня обробка дерева, мистецтво тканини, зокрема гобелен, які перебувають у цій царині на передньому краї. Унаслідок глобалізації, а разом із нею кардинальних суспільних подій на зламі ХХ–ХХІ ст. у зв'язку зі здобуттям Україною Незалежності вітчизняне професійне декоративне мистецтво теж зазнало значних образно-пластичних і художньо-стильових трансформацій. Тому завданням дослідження є визначення, якою мірою швидкий поступ глобалізованої цивілізації діє на цю царину мистецтва та яку роль вона відіграє в розвитку сучасної української культури, зокрема, як такий важливий чинник, як національно-культурна ідентичність.

Обрана тема статті вперше порушується в мистецтвознавчій науці, зокрема, в аспекті проблема-

тики професійного декоративного мистецтва й під кутом зору національно-культурної ідентифікації в умовах глобалізаційних процесів в Україні.

Аналіз досліджень. Відзначимо, що дослідження проблем, пов'язаних із поняттями «національна ідентичність», «культурна ідентичність», «українська ідентичність», традиційно вважалося прерогативою гуманітаристики: філософії, педагогіки, етнології, культурології, психології, соціології, але не мистецтвознавства. Проблематика української національно-культурної ідентичності є предметом дослідження численних вітчизняних учених-гуманітаріїв, з-поміж яких – В. Андрущенко, І. Бех, В. Воронкова, В. Горський, К. Журба, М. Козловець, С. Кримський, М. Михальченко, Р. Поліщук, М. Попович, М. Розумовський, Н. Скрицька, В. Табачковський, О. Титар, Д. Шевчук, В. Шейко та ін.

Більшість учених трактує поняття «національна ідентичність» як здатність нації сприймати себе єдиним цілим, а також як почуття належності людини до однієї держави або однієї нації з її традиціями, мовою, культурою. Під національною ідентичністю в найзагальнішому вигляді розуміють відчуття колективної належності до конкретної національної спільноти, її культури, уважає дослідник М. Козловець (Козловець, 2009: 57). Близьким є й поняття «українська ідентичність», тобто потреба навертання до свого українського коріння, зв'язок зі своїм народом і зі своїми українськими предками, укоріненість на своїй Батьківщині незалежно від громадянства.

Головну ідею українських науковців щодо проблем ідентичності в умовах глобалізації, незважаючи на різні інтерпретації й дослідницькі підходи в їхніх працях, найбільш чітко, на наш погляд, сформулював філософ Р. Поліщук: «Глобалізація сприяє трансформації світового суспільства, акту-

алізує процеси становлення нової ідентичності в Україні й у всьому світі, диктує необхідність пошуку нових підходів до аналізу ідентичності в умовах глобалізації, відкритості та проникності кордонів, культурного різноманіття. Це призводить до співіснування різних життєвих укладів, культурних кодів, ціннісних установок. Вибір ідентичності вже пов'язаний не тільки з множинними варіантами в рамках своєї культурної та національної традиції, а й інших, привнесених ззовні. Із цієї причини в числі найважливіших постає питання національної та культурної ідентичності» (Поліщук, 2017: 144).

Основними чинниками, які впливають на формування національної ідентичності, є, наполягає М. Козловець, історична територія, спільна мова й культура, єдиний економічний простір, релігія і спільні міфи та історична пам'ять, єдині закони й обов'язки для всіх членів (Козловець, 2009: 71). В українській культурі науковець бачить важливий гарант національного буття в глобалізованому світі, тому що, на його думку, національна культура – це символічний світ, створений етносом відповідно до його потреб, цінностей, ідеалів, устрою життя. Усе, що було важливим, значущим в історії спільноти, що сприяло єдності народу, усі його злети і падіння втілювалися в культурі нації – єднальній ланці між минулим і сучасністю (Козловець, 2009: 414).

Проблему культурної ідентичності з позицій теоретико-мистецьких аспектів української культури докладно розглядає філософ Д. Шевчук, який вважає, що саме культурна ідентичність становить фундамент, на якому постають усі інші ідентичності (Шевчук, 2008: 78). На думку цього дослідника, українська культурна ідентичність може бути визначена через пошук архетипів, що становлять підґрунтя культури. Певна центральна ідея, архетип тощо, які містять у своїй основі культура, дають можливості розвитку та визначають її самобутність, стверджує він (Шевчук, 2008: 78).

Схожої точки зору дотримується Р. Поліщук. Він доводить, що універсальними смислами української культури, які формують світогляд нашого народу, є її архетипи – праобрази культури, які несуть у собі ідеї, переживання, властиві людині чи персоніфікованому суспільству, котрі виникають уже на перших етапах формування етносу. Утілюються вони в культурному коді й передаються з покоління в покоління, при цьому проходячи процес модифікації (Поліщук, 2017: 172).

Найважливішим процесом культурного устрою кожної спільноти є культурна ідентичність, вважає й дослідниця Н. Скрицька (Скрицька,

2013: 348–352). Вона знаходить підхід до поняття ідентичності через сутність акту творіння, через творчо-художнє освоєння світу, що розкриває мистецтво.

Психологи, педагоги розглядають національно-культурну ідентичність як проблему державної ваги й національної безпеки з огляду на анексію Криму, інформаційну війну та військову агресію РФ щодо України, що викликає нагальну необхідність формування культурної ідентичності насамперед у молодій генерації нашої країни шляхом активізації уваги до національно-культурних цінностей українського народу, історичної пам'яті, збереження національної аутентичності й традицій (Бех, Журба, 2018: 3).

Філософ О. Титар диференціює поняття культурної та національної ідентичності. Вона уточнює, що культурна ідентичність виникає при ототожненні індивіда з певними культурними моделями й цінностями, усталеними в певній спільноті, а національна ідентичність пов'язана з формуванням національної культури в певному державному утворенні: національна ідентичність, на відміну від культурної, тією чи іншою мірою пов'язана з дискурсом влади, запевняє вона (Титар, 2016: 33).

Термін *globality* у 1983 р. вперше застосовував в назві однієї з наукових розвідок відомий британський соціолог Р. Робертсон, який вивчав проблеми соціальної теорії й культури насамперед у контексті глобалізації (Robertson, 1983), а в 1985 р. він також запропонував докладне тлумачення поняття *globalization* (Robertson, 1985).

Уже в середині 1990-х рр. процес глобалізації вченими трактується як одна з найважливіших умов сучасного світу, на чому наполягає американський соціолог М. Уотерс: «Подібно до того, як основним поняттям 80-х рр. був постмодернізм, ключовою ідеєю 90-х рр. може стати глобалізація, під якою ми розуміємо перехід людства до третього тисячоліття» (Иноземцев, 2008: 32), тобто нової доби розвитку людства, яка матиме характер планетарних змін.

Глобалізація (англ. *Globalization* – термін, запозичений з англійської мови, що походить від лат. *Globus* – куля, земна куля, глобус) – це процес не тільки всесвітньої політичної й економічної інтеграції, а й «дифузії» культури у світі, яка під впливом цих процесів трансформується, зазнає серйозного зовнішнього і внутрішнього тиску (хоча соціологи фіксують найбільший спротив глобалізації саме у сфері культури: порівняно з успішними процесами глобалізації, які розгортаються у сферах економіки, торгівлі й фінансів,

політики) (Черниш, 2014: 1). Серед наявних тверджень сучасних учених привертає увагу судження про культуру як соціальний феномен – сукупний духовний досвід людства, накопичений за час його існування. «Культура – це духовний зміст історичного розвитку людства в найрізноманітніших його проявах <...> як відбудування людської історії в її потенційності й вільному розкритті людських сутнісних сил» (Пахомов, 1998: 62)

Метою статті є дослідження особливостей розвитку професійного декоративного мистецтва України в період 1990–2010-х рр. та аналіз його ролі у формуванні національно-культурної ідентичності українського народу в умовах світових глобалізаційних процесів.

Виклад основного матеріалу. Нагадаємо, що особливих темпів глобалізація набрала в кінці ХХ ст. й на початку ХХІ ст., що пов'язано зі швидким розвитком інформаційних технологій, завдяки яким зросли можливості доступу до будь-якої інформації у світі, у результаті чого й відбувається активне зближення культур різних країн земної кулі (Смолій, 2004: 118). Уже в середині 2010-х рр. глобалізація сприймається як невідворотний процес, що пронизує майже всі сфери соціального життя сучасного громадянина України (економічну, політичну, культурну), завдяки чому він усе більше відчуває себе частиною світової спільноти.

Проте глобалізований світ повертається до українця не тільки такими позитивними гранями, як зростання міжнародних зв'язків, поширення нових технологій і єдиних стандартів життя, безвізовий режим із ЄС, ідеї солідарної демократії, а й негативними. Це переконливо довела ситуація з пандемією коронавірусу у 2020 р., коли народи майже всього світу залишилися однаково вразливими та незахищеними від цієї трагедії, перетворившись із суспільства в національно-державних кордонах на людство як світову систему. Україна, як і всі інші країни в цій ситуації, теж гостро відчула, що опинилася в глобалізованій планетарній структурі людства, пересвідчившись, як глобалізація вписує всі держави в іншу систему координат та умови існування у світі.

Уважаємо, що такі чинники, як Інтернет, функціонування інформаційних транснаціональних компаній, монополізація кіновиробництва, неухильно формують нову якість сучасної людини – громадянина глобального суспільства, позбавленого багатьох рис національного менталітету. Й Україна не є винятком: вона має відповідати на потужні виклики глобалізації, яка, з одного боку, створює нові можливості для

матеріального й духовного розвитку, з іншого – здатна загрожувати нівелюванням, уніфікацією національних культур (Яковина, 2009: <https://iportal.rada.gov.ua>).

Змушені погодитися з думкою, що концепція відкритого глобалізованого суспільства у сфері національної ідеології та культури створює, на жаль, сприятливі умови для небезпечної експансії масової культури. Це загрожує й підривом традиційно-національних мов і культур, які впродовж тисячоліть забезпечували всім, у тому числі й українцям, національну ідентичність (Мовчан, 2009: <https://iportal.rada.gov.ua>).

Ця стадія так званого «інформаційного суспільства» вирізняється певними культурними суперечностями між західними формами масової культури і традиційними цінностями незахідних народів, наявними протиріччями між суспільством масового споживання й базовими соціокультурними ментально-ціннісними засадами слов'янських народів.

Жорстким, але об'єктивним видається таке твердження: «Культура, як відомо, пов'язана з культом пращурів, з традиціями й переказами, вона виповнена священною символікою. Кожна культура є культурою духу, у підґрунті якої – творча робота, у ній є жива доля нації, її історія. <...> З поразкою високої культури підноситься фактор її комерціалізації, що породжує всеохопний маскульт, покликаний знеособити кожна етнічну одиницю, розмити етноси, які були стійкими, завдяки кристалізації високих духовних змістів кожної національної культури» (Мовчан, 2009: <https://iportal.rada.gov.ua>).

Отже, іде глобальна боротьба за культурно-духовний та інформаційний простір. Тому національна визначеність культури в суспільстві й особливо мистецтва в таких умовах, на наш погляд, має вкрай вагоме значення.

Ця обставина ще більш актуалізує проблему національної ідентичності, яка «зумовлена необхідністю осягнення й засвоєння національно-культурних цінностей українського народу, історичної пам'яті, збереження національної аутентичності і традицій» (Журба, Бех та ін., 2019: 4) Національно-культурна ідентичність, що є здатністю особистості чи групи ототожнювати себе з великою національною спільнотою, її символами та цінностями, історією та культурою, з державними інституціями, національними інтересами (Яковина, 2009: <https://iportal.rada.gov.ua>), виділяє в такий спосіб нашу націю з-поміж інших. Саме вона є чи не найефективніший засіб протистояння негативним наслідкам глобалізації, можливість

уписати себе в мозаїку світової культури. І якщо духовна культура є зовнішнім проявом національної ідентичності, то мистецтво є тим стрижнем, яке може об'єднати й культуру, і національну ідею, і націю.

На зламі XX–XXI ст. пильну увагу в загальному мистецькому процесі привертають художники, що працюють у ділянці професійного декоративного мистецтва, передусім завдяки активізації їхніх пошуків нестандартних підходів до традиційних матеріалів: глину, скло, вовну, дерево, метал знали ще далекі пращури українців – трипільці, скіфи, стародавні слов'яни.

Європа і світ загалом виявляють досить активну зацікавленість авторськими роботами художників, що виконані з матеріалів, із якими людство працює тисячоліттями. А культура України, як доведено вченими, починає свій відлік від Мізинської стоянки – пам'ятки археології пізнього палеоліту, що датується близько 18 000 років до н. е., відкритої археологами в 1907 р. на річці Десні біля села Мезин Чернігівської області. Там були знайдені предмети дрібної пластики з бивня мамонта – гравійовані геометричним візерунком – і розфарбовані охрою фігурки птахів, браслети тощо, датовані приблизно 29200 ± 700 рр. до н. е. (Мізинська стоянка: <https://mezinkmr.wordpress.com>).

З давніх-давен специфіка декоративного мистецтва виявляється в тому, що воно найближче до людини: первісна його функція – бути важливою частиною архітектурно-просторового середовища, тому й на початку XXI ст. декоративне мистецтво України залишається однією з головних галузей пластичних мистецтв.

Важливим фактором є наявний прояв українськими професійними художниками декоративного мистецтва національного коріння, усвідомлення кожним своєї причетності до своєрідності вітчизняної культури. Разом із тим їхні твори цікаві намаганням як по-новому осмислити і творчо трансформувати національні традиції, так й досягнути світові тенденції.

Не можна обминути той факт, що сучасне професійне декоративне мистецтво хоча й іде своїм шляхом, відмінним від народного мистецтва, але опановує його історію і використовує його символіку. Уважне ставлення до народного мистецтва як до феноменального вияву національної духовної культури співіснує з відкритістю до європейських і світових мистецьких досягнень.

Здобутки сучасної професійної кераміки, гутного скла, художньої обробки дерева, гобелена, які в Україні успадкували багатовікові традиції і спираються на унікальну культурну спадщину, що

є основою національно-культурної ідентичності та самоусвідомлення, переконують у тому, що світ цікавий передовсім мистецькими й культурними набутками в їх різноманітті. І саме професійне декоративне мистецтво сприймається в царині сучасних візуальних мистецтв, умовно кажучи, «джерелом порятунку» в добу глобалізації: зберігаючи традиційну, хоча й із ознаками новітності образність, воно є ґрунтом для освячення й поширення ознак національно-культурної ідентичності.

Багатовекторну систему естетичних поглядів, де панує широкий спектр стильових імпровізацій та асоціативно-зображальних багатопланових за контекстом образів, віддзеркалює професійна кераміка України доби глобалізації. Пройшовши славний шлях у мистецькому просторі України XX ст., наприкінці його професійна кераміка вийшла далеко за межі утилітарності й перетворилася у своєрідний синтетичний різновид творчості, що об'єднує в собі засоби художньої виразності разом із технічними прийомами скульптури, живопису, графіки, ведучи перед у формотворчому експериментуванні серед інших видів декоративного мистецтва. Вона виразно виявляє багатоманітність образних, конструктивних, фактурних властивостей таких керамічних матеріалів, як глина, шамот, кам'яна маса, фаянс, порцеляна.

Між тим стає очевидним, що одним із найбільш перспективних шляхів розвитку сучасної української образотворчості залишається синтез стильових рис та образності професійного й народного мистецтва на тлі ясного усвідомлення відмінностей між ними. Звісно, у народному мистецтві визначальним є слідування традиціям і певним канонам, які формувалися впродовж віків, завдяки чому народ України в кожному новому поколінні ніби відроджує свою духовну культуру, психологію світосприйняття. Проте в професійному мистецтві передусім цінується новаторство, неповторна авторська індивідуальність митця, його неординарне ставлення до матеріалу, уміння віднайти в ньому нові естетичні якості.

У 1990-х – 2010-х рр. у царині професійної кераміки активно працюють такі видатні київські майстри старшого покоління, як О. Рапай, О. Грузинська, Г. Севрук, П. Печорний, Н. Ісупова, О. Міловзоров; уславлені львівські митці: Т. Левків, З. Береза, Р. Петрук, У. Ярошевич, Я. Мотика, О. Безпалків, Г. Ошуркевич; талановиті художники середньої генерації з Києва: Л. Богинський, А. Скорий, М. Галенко, Н. та С. Козаки, В. Томашевська, Л. Красюк, А. Ільїнський, Г. Семенко, Б. Данилов, Г. Міміношвілі, О. Бланк, М. Лампека, В. Онищенко; неординарні мистецькі особис-

тості зі Львова: І. та Л. Ковалевичи, С. Андрусів, Г.-О. Липа, Г. Лисик, Т. Береза, І. Береза, Г. Друль, Т. Павлишин-Святун, В. Боднарчук; провідні керамісти з Полтави – С. Пасічна, з Харкова – П. Мось, із Сум – В. Єрмоленко, Г. Протасов; із Черкас – М. Теліженко, І. Фізер, Л. Шилімова-Ганзенко; з Ужгорода – М. Росул, В. Вінковський, Я. Борецький, Н. Грабар-Борецька; з Одеси – Н. Федорова, О. Дмитрієв; з Вінниці – В. Оврах; із Луцька – В. Хижинський, із Донецька – Г. та І. Васильєви, Г. та В. Бєро. Уже на початку своєї творчої діяльності кожен із них тяжів до першооснов і джерел національної культури, народного мистецтва, яке, тим не менше, ніколи не було для них предметом імітації чи копіювання. Твори цих керамістів, у генетичній пам'яті яких закладені знаково-символічна система предків і традиції народного мистецтва минулого, скоріше нагадують невимушений «діалог» зі своїми мистецькими попередниками, демонструють належність до української національної художньої школи, відбираючи найсуттєвіше, що становить традицію.

Розуміння того, що живий розвиток мистецтва й будь-яке новаторство не можуть існувати без історичного коріння, у 1990-х рр. стає свідомим і програмним. Характерною тенденцією професійного декоративного мистецтва 1990-х рр. є звернення до національно-історичної тематики. Митців приваблює передати своє відчуття від дотику до минулого, до історичних епох і подій. Захоплення прамистецтвом часів палеоліту, зокрема печерним живописом, разом із бажанням декларувати власну належність до певної національної духовної традиції надихає майстрів кераміки на «пошук предків», «своїх архетипів», до заглиблення в національну «архепамять».

Відтворюючи в період 1990-х–2010-х рр. національні образи-архетипи, під якими розуміємо «наскрізні символічні структури, що були присутніми на всіх етапах розвитку тієї чи іншої нації від початку й до нашого часу» (Ціон, 2011), українські майстри професійної кераміки тлумачать їх у глибоко індивідуальній сучасній манері, проте з рисами максимального узагальнення від праслов'янської монументальної форми, як застосовуючи старовинну гончарну техніку, так і працюючи в техніці вільного ручного ліплення. До найдавніших і найпоширеніших серед українських митців слов'янських архетипів належать Богиня-Берегиня, Юрій Змієборець, Дерево Життя, птах Фенікс, птаха – Сірин і такі прадавні символи, як спіраль, знак безконечності (меандр), солярні знаки (хрест у тому числі), трикутники, ромби й квадрати, стрічки з кіл і кругів із крап-

ками. Черпаючи з давнини та образно вирішуючи їх, митці запозичують простоту форм, проте водночас значимість художності й наповненість змістом, спрямовуючи нас до витоків давньої культури України.

Лєвова частка досягнень у царині мистецтва художнього скла України на межі ХХ–ХХІ ст. належить переважно художникам-склярам самобутньої львівської школи декоративно-прикладного мистецтва, що формувалася на багатих традиціях народного мистецтва цього краю, усотуючи як надбання національної культури, так і досягнення європейських професійних митців. Цілковитим справедливим сприймається твердження, що «львівське художнє скло, на кшталт венеційського Мурано, і немає шкали, щоб визначити, яке з них якісно вище: і перше, і друге зближують крила традицій» (Федорук, 2008: 89).

Оволодіння давніми прийомами й техніками «старої» гутти, усвідомлення традицій вільного видування скла та поводження з ним для професійних художників постійно перетворювалися в мистецькі імпульси. Отже, у добу глобалізації поступово вибудовується панорама «нового» львівського гутництва, що складається з експериментальних пошуків і знахідок творчих індивідуальностей, які приділяють першочергову увагу втіленню новітніх образно- й формально-художніх задумів у виставкових об'ємно-просторових роботах, у яких автори більш воліють до пластики. На ґрунті традиційного гутного скла розпочинає свій розвиток новий напрям – авторська студійна склопластика, яка на тлі демонстрації львівськими митцями високої культури виконання розкриває оригінальність образно-пластичного мислення того чи іншого творця.

Сміливі експерименти лідерів львівського гурту склярів у 1980-х рр. – у кольоровому й прозорому склі А. Бокотєя, Ф. Черняка, у сульфідному та прозорому З. Масляк, згодом В. Гінзбурга – відкрили перед українськими склярами широкі горизонти. У 1990–2000-х рр. скло – «мистецтво вогню і світла» – утілюється в новітніх неординарних формах такими талановитими українськими митцями, як А. Бокотєй, Ф. Черняк, Р. Петрук, О. Звір, Б. Васильців, Р. Дмитрик, О. Принада, А. Петровський, А. Курило, О. Шевченко, І. Мацієвський, С. Кадочников, А. Гоголь: ними створюються численні раритети в матеріалах гутного скла й матованого кришталю, де поступово стираються межі між ужитковим предметом і склопластикою, скульптурою і вжитковим мистецтвом. І вже на початку ХХІ ст. гутництво, розвиваючись у контексті авторського студійного

скла, отримує світове визнання, яскраво доводячи, що українське художнє скло за спадковістю традицій, багатоманітністю образно-пластичних рішень і вишуканістю декорування є «виняткове явище, яке охоплює творчість плеяди видатних народних майстрів і професійних художників» (Черняк, 2006: 3).

На межі ХХ–ХХІ ст. у царині професійного декоративного мистецтва України одержує цілком своєрідний розвиток рельєфне різьблення у формах настінних панно, декоративної скульптури й об'ємно-просторової пластики, де відчувається органічне поєднання новаторського підходу до обробки дерева з глибинним розумінням національних традицій і використанням усіх естетичних можливостей цього матеріалу. Це спричинило появу витворів мистецтва новітнього образного звучання, сповнених витонченого естетизму, орієнтованих на виставкове, музейне середовище й активну взаємодію з архітектурним простором. Творчі зусилля, спрямовані на розвиток новаційної дерев'яної пластики, таких авторів, як І. Стеф'юк, І. Фізер, М. Малишко, Р. Петрук, В. Іванишин, В. Андрушко, В. Вороняк, В. Хомик, М. Вертузов, убачаються плідними й гідними уваги.

В останній третині ХХ ст. народне мистецтво виступало джерелом національної самоідентифікації в протистоянні офіційній ідеологічній програмі радянського мистецтва, даючи ґрунт для подальшої модернізації, еволюції формотворення, зрештою, перетворилася на благодатний вербальний матеріал для глибоко асоціативного символічного мистецтва. Для сучасного гобелена як жанру декоративного мистецтва народний текстиль залишається своєрідною матрицею з власною програмою ткацтва і як техніки, і як композиційної структури, що наділена своїми принципами організації ритму, кольору, орнаменту. Вітчизняний художній текстиль успадкував багату й добре розвинену ткацьку традицію, яка є свого роду естетичним каноном, що яскраво доводять твори таких високопрофесійних майстрів ткацтва з різних міст України, як Л. Жоголь, І. та М. Литовченки, В. Федько, Н. Борисенко, Н. Лапчик, М. Базак, Н. Дяченко-Забашта, О. Куца, Л. Майданець-Саєнко (Баргилевич) (Київ), Є. Фащенко, С. Шабатура, Н. Паук, О. Крип'якевич, І. Вінницька, О. Риботицька, О. Паруга-Вітрук, Т. Печенюк, В. Ганкевич, С. Бабков, Л. Гошовський, Г. Кусько, З. Шульга, М. Шеремета (Львів), М. Білас (Трускавець), О. Ковальчук (Вінниця). Цих митців із несхожою творчою вдачею об'єднує один виш: усі вони в різні роки – 1950–1990-і рр. – здобували освіту у Львівському державному інституті прикладного

і декоративного мистецтва (ЛДПДМ), безперечно, залишаються носіями традицій саме «львівської школи». Славетний Львівський інститут, а нині Львівська національна академія мистецтв (ЛНАМ) має свої особливості, пов'язані з історичним розвитком. Львівська професійна школа мистецтва в різних іпостасях завжди мала увиразнений вектор етнічної й національної ідентичності. Глибоке осмислення надбань вітчизняного і світового мистецтва, усотування всього найкращого з авангардних течій у поєднанні з національними традиціями сприяло створенню у Львові особливої ідейно-мистецької спільноти. Нерозривний зв'язок із народним мистецтвом простежується в колі тем і сюжетів гобеленів цих художників. Професійні художники-текстильники вдало знаходять рівновагу між засобами виразності сучасного фігуративного чи орнаментально-декоративного гобелена і традиційною мовою килима.

Висновки. Дослідження автором статті проблем професійного декоративного мистецтва впродовж трьох десятиліть переконало в тому, що глобалізація, як це не парадоксально, породжує й зворотній процес, а саме: підштовхує українське мистецтво до національно-культурної ідентифікації, спрямовує до пошуків архетипів своєї культури, повертає до національної культурної спадщини, стимулює збереження національної самобутності,

Твори митців, які працюють у різних ділянках українського професійного декоративного мистецтва, у період глобалізації (1990–2010-і рр.) мають величезне значення в поверненні українців до духовних цінностей, у їхньому естетичному вихованні, у формуванні духовних засад «глобалізованої людини», що яскраво ілюструє думку вже згаданого тут філософа: «Культура нації проходить довгу «стежку» становлення, беручи початок із праобразів української міфології й до сучасності. Світовідчуття наших предків органічно влилося в ментальність їхніх нащадків» (Поліщук, 2017: 165).

Історично утворене, але осучаснене професійне декоративне мистецтво нагадує українцям про їхнє коріння й орієнтує на справжню культуру, яка на теренах нашої країни формувалася в глибинах тисячоліть, хоча Україна й сприймається світом зовсім молодою державою. Тож українські художники виступають саме як нащадки й духовні спадкоємці своїх визначних попередників – безіменних майстрів: трипільців, скіфів, давніх слов'ян, художників епохи бароко, добре знаних у світі українських авангардистів 1910–1920-х рр. Олександра Архипенка, Казимира Малевича, Давида

Бурлюка, Олександрі Екстер, які свого часу суттєво вплинули на мистецьку ситуацію в Європі.

І що надзвичайно важливо, українське професійне декоративне мистецтво в усіх його різновидах, успадкувавши багатотисячолітні традиції, продовжує й у період глобалізації спиратися на унікальну національну культурну спадщину. Тому на поч. ХХІ ст. вона сприймається як потужна галузь у сфері культури з притаманними їй ознаками автентичної духовної генетики, як динамічна рівновага тисячолітніх традицій і сучасної образотворчості. Зберігаючи традиційну, хоча й з ознаками новітності образність, професійне декоративне мистецтво є, отже, ґрунтом та основою для освячення й поширення в суспільстві ознак національно-культурної ідентичності.

Дотримуючись загалом оптимістичних поглядів на сьгоднішні наслідки глобалізації для царини українського професійного декоративного мистецтва (хоча важко прогнозувати, як це буде відбуватися подалі в третьому тисячолітті), залишаємося на тій позиції, що найбільш адекватною відповіддю на глобалізаційні виклики в

культурі має бути звернення народу (народів) до своїх духовних джерел з акцентом на національні традиції. І професійне декоративне мистецтво в цьому відіграє незамінну роль.

Залишає місце для оптимізму й збіжність висновків автора статті з думкою відомого українського культуролога В. Шейка: «Помилково вважати, що культурна глобалізація є лише поширенням західної масової культури. Насправді відбувається взаємопроникнення та змагання культур. Накидання стандартів західної культури в тих національних державах, де особливо сильні історико-культурні традиції, приводять до етнокультурного піднесення, яке рано чи пізно виявляється в посиленні національних суспільних ідеологій. Аналізуючи цей аспект проблеми, варто зазначити, що ядро кожної культури має високий імунітет, опирається на проникнення та вплив інших культур» (Шейко, 2011: 199).

Потужні українські історико-культурні традиції дають надію на зміцнення в недалекому майбутньому національно-культурної ідеології та ідентичності в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бех І., Журба К. Концепція з формування у підлітків національно-культурної ідентичності у загальноосвітніх навчальних закладах. *Формування національно-культурної ідентичності особистості у викликах часу* : збірник матеріалів Всеукраїнського круглого столу (до 100-річчя від заснування Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка) / Міністерство освіти і науки України ; Національна академія педагогічних наук України ; Інститут проблем виховання НАПН України ; Кам'янець-Подільський національний університет ім. І. Огієнка. Кам'янець-Подільський, 2018. С. 3–10.
2. Глобалізація : Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол. : В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. Київ : Наукова думка, 2004. Т. 2 : Г – Д. С. 118.
3. Иноземцев В. Л. Современная глобализация и ее восприятие в мире. *Век глобализации*. 2008. № 1. С. 31–44.
4. Козловець М. А. Феномен національної ідентичності: виклики глобалізації : монографія / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. 558 с.
5. Національно-культурна ідентичність у становленні підлітка : монографія / К. О. Журба, І. Д. Бех та інші ; Національна академія педагогічних наук України ; Інститут проблем виховання. Київ, 2019. 150 с.
6. Пахомов Ю. Н., Крымский С. Б., Павленко Ю. В. Пути и перепутья современной цивилизации / НАН Украины, Ин-т мировой экономики и международных отношений, Благотворит. фонд содействия развитию гуманист. и экон. наук. Киев, 1998. С. 62.
7. Поліщук Р. М. Культурна ідентичність як субстанційний чинник формування світогляду українського народу в епоху глобалізації : дис. ... канд. філософ. наук : 09.00.05 «Історія філософії» / Львівський національний університет ім. І. Франка. Львів, 2017. 215 с.
8. Скрицька Н. Культурна ідентичність у контексті самовизначення. *Наукові записки. Серія «Культурологія»*. 2013 С. 348–352.
9. Титар О. В. Українські національно-культурні ідентичності Слобожанщини у контексті глобалізації: філософсько-антропологічний вимір : дис. ... докт. філософ. наук. Харків, 2016. 493 с.
10. Цюн В. За межею щастя і нещастя: Монолог Сергія Борисовича Кримського. *Дзеркало тижня*. 2011. 24 червня.
11. Федорук О. Маєстро художнього скла Андрій Бокотей. Київ : Либідь, 2008. 320 с.
12. Черняк Ф. Львівське гутне скло другої половини ХХ століття. Нарис історії : навчальний посібник. Львів : ЛНАМ, 2006. 160 с.
13. Шевчук Д. М. Проблеми культурної ідентичності в Україні й культурний проект Європи. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку*. 2008. Вип. 14.
14. Шейко В. Культура України в глобалізаційно-цивілізаційному вимірі (історико-методологічні аспекти) : монографія / Інститут культурології НАМУ. Київ, 2011. 623 с.
15. Мизинська стоянка / Мезинський НПП. URL: <https://mezinkmr.wordpress.com/мизинська-стоянка/>.
16. Мовчан П. М. Національна ідентичність в Україні в умовах глобалізаційних викликів: проблеми та шляхи збереження / Парламентські слухання. 9 грудня 2009. URL: https://portal.rada.gov.ua/news/Novyny/Parlamentski_slukhannya/26262.html.

17. Черниш Н. Україна і глобалізація в соціолінгвістичному контексті. *Мова і суспільство*. 2014. Вип. 5. С. 1. URL: <http://publications.lnu.edu.ua/collections/index.php/ls/article/view/1750>.

18. Яковина М. М. Національна ідентичність в Україні в умовах глобалізаційних викликів: проблеми та шляхи збереження / Парламентські слухання. 9 грудня 2009. URL: <https://iportal.rada.gov.ua>.

19. Robertson R. *Interpreting Globality. World Realities and International Studies*. Glenside, PA : Pennsylvania Council on International Education, 1983.

20. Robertson R. *The Relativization of Societies: Modern Religion and Globalization. Cults, Culture and the Law: Perspectives on New Religious Movements* / Ed. By T. Robbins, W. Shepherd, J. McBride. Chico, CA : Scholars Press, 1985.

REFERENCES

1. BEKH, Ivan, Kateryna ZHURBA. Kontsepsiya z formuvannya u pidlitkiv natsionalno-kulturnoyi identychnosti u zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladakh [Conception of Forming National and Cultural Identity in Adolescents Studying at Comprehensive Schools]. In: Serhiy KOPYLOV and Ivan BEKH (editorial board's co-chairpersons). *Formation of National and Cultural Identity of an Individual among the Challenges of Time: Proceedings of the All-Ukrainian Round Table (On the Occasion of the Centenary of Establishing the Ivan Ohiyenko Kamyanets-Podilskyi National University)*. Ministry of Education and Science of Ukraine; National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine; Institute of Education Problems of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine; Ivan Ohiyenko Kamyanets-Podilskyi National University. Kamyanets-Podilskyi, 2018, pp. 3–10 [in Ukrainian].

2. ANON. Hlobalizatsiya [Globalization]. In: Valeriy SMOLIY, editorial board's chairperson, *The Encyclopedia of History of Ukraine: in Ten Volumes*. NAS of Ukraine's Institute of History of Ukraine. Kyiv: Scientific Thought, 2004, vol. 2: Г–Д, p. 118 [in Ukrainian].

3. INOZEMTSEV, Vladislav. Sovremennaya globalizatsia i yeyo vospriyatye v mire [Modern Globalization and Its Perception in the World]. In: Aleksandr CHUMAKOV (ed.-in-chief), Leonid GRININ (head-editor). *The Age of Globalization*. Moscow, 2008, no. 1, pp. 31–44 [in Russian].

4. KOZLOVETS, Mykola. *Fenomen natsionalnoyi identychnosti: vyklyky hlobalizatsiyi: monohrafiya* [Phenomenon of National Identity: Challenges of Globalization: A Monograph]. Taras Shevchenko Kyiv National University. Zhytomyr: Ivan Franko Zhytomyr State University, 2009, 558 pp. [in Ukrainian].

5. ZHURBA, Kateryna, Ivan BEKH, et al. *Natsionalno-kulturna identychnist u stanovlenni pidlitka: monohrafiya* [National and Cultural Identity in the Formation of Adolescents: A Monograph]. National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine; Institute of Education Problems. Kyiv, 2019, 150 pp. [in Ukrainian].

6. PAKHOMOV, Yuriy. *Puti i pereputia sovremennoy tsivilizatsii* [Paths and Crossroads of Modern Civilization]. (Yuriy PAKHOMOV, Serhiy KRYMSKYI, Yuriy PAVLENKO) NAS of Ukraine, Research Institute of World Economy and International Relations, Charity Foundation for Developing the Humanities and Economic Sciences. Kyiv, 1998, p. 62 [in Russian].

7. POLISHCHUK, Rostyslav. *Kulturna identychnist yak substantsiynyi chynnyk formuvannya svitohliadu ukrayinskoho narodu v epokhu hlobalizatsiyi* [Cultural Identity as a Substantial Factor in Shaping the Worldview of the Ukrainian People in the Era of Globalization]. Ph.D. in Philosophy thesis: speciality 09.00.05 (History of Philosophy). Ivan Franko Lviv National University. Lviv, 2017, 215 pp. [in Ukrainian].

8. SKRYTSKA, Nataliya. *Kulturna identychnist u konteksti samovyznachennia* [Cultural Identity in the Context of Self-Determination]. In: Ihor PASICHNYK, ed.-in-chief, *Proceedings of the National University «Ostroh Academy». Series «Culture Studies»: Collected Scientific Papers*. Ostroh, 2013, iss. 12 (2), pp. 348–352 [in Ukrainian].

9. TYTAR, Olena. *Ukrayinski natsionalno-kulturni identychnosti Slobozhanshchyny u konteksti hlobalizatsiyi: filosofsko-antropolohichni vymiry* [Ukrainian National and Cultural Identities of Slobozhanshchyna in the Context of Globalization: A Philosophical and Anthropological Dimension]. A Doctor of Philosophy thesis: speciality 09.00.04 (Philosophical Anthropology, Philosophy of Culture). Vasyl Karazin Kharkiv National University. Kharkiv, 2016, 493 pp. [in Ukrainian].

10. TSION, Viktor. *Za mezheyu shchastia i neshchastia: Monoloh Serhiya Borysovycha Krymskoho* [Beyond Happiness and Unhappiness: A Monologue by Serhiy Borysovych Krymskyi]. In: *The Mirror Weekly*. 2011. June 24 [in Ukrainian].

11. FEDORUK, Oleksandr. *Maestro khudozhniogo skla Andriy Bokotey* [Maestro of Art Glass Andriy Bokotey]. Kyiv: Lybid, 2008, 320 pp. [in Ukrainian].

12. CHERNIAK, Franz. *Lvivske hutne sklo druhoyi polovyny XX stolittia. Narys istoriyi: navchalnyi posibnyk* [Lviv Blown Glass of the Mid- to Late XXth Century. An Essay on Its History: A Tutorial]. Lviv: Lviv National Academy of Arts, 2006, 160 pp. [in Ukrainian].

13. SHEVCHUK, Dmytro. *Problemy kulturnoyi identychnosti v Ukrayini y kulturnyi proekt Yevropy* [Problems of Cultural Identity in Ukraine and the Cultural Project of Europe]. In: Volodymyr VYTKALOV, ed.-in-chief, *Ukrainian Culture: Past, Modern, and Ways of Development: Collected Scientific Papers: Proceedings of the Rivne State University of the Humanities*. Rivne State University of the Humanities. Rivne, 2008, iss. 14, pp. 76–80 [in Ukrainian].

14. SHEYKO, Vasyly. *Kultura Ukrayiny v hlobalizatsiyno-tsyvilizatsiynomu vymiri (istoryko-metodolohichni aspekty): monohrafiya* [Culture of Ukraine in the Globalization-and-Civilization Dimension (Historical and Methodological Aspects): A Monograph]. National Academy of Arts of Ukraine's Institute for Cultural Research. Kyiv, 2011, 623 pp. [in Ukrainian].

15. *Mizynska stoyanka / Mezynskyi NPP* [A Site Close to the Village of Mizyn / Mezyn National Nature Park] [online]. Available from: <https://mezinkmr.wordpress.com/мізинська-стоянка/> [in Ukrainian].

16. MOVCHAN, Pavlo. *Natsionalna identychnist v Ukrayini v umovakh hlobalizatsiynykh vyklykiv: problemy ta shliakhy zberezhenia* [National Identity in Ukraine under the Conditions of Globalization Challenges: Problems and Ways of Its

Preservation]. In: *Parliamentary Hearings*. December 9, 2009 [online]. Available from: https://portal.rada.gov.ua/news/Novyny/Parlamentski_slukhannya/26262.html [in Ukrainian].

17. CHERNYSH, Nataliya. *Ukrayina i hlobalizatsiya v sotsiolingvistychnomu konteksti* [Ukraine and Globalization in Sociolinguistic Context]. In: Halyna MATSIUK, ed.-in-chief, *Language and Society*. Lviv: Ivan Franko Lviv National University, 2014, iss. 5, p. 1 [online]. Available from: <http://publications.lnu.edu.ua/collections/index.php/ls/article/view/1750> [in Ukrainian].

18. YAKOVYNA, Mykola. *Natsionalna identychnist v Ukrayini v umovakh hlobalizatsiynykh vyklykiv: problemy ta shliakhy zberezhennia* [National Identity in Ukraine under the Conditions of Globalization Challenges: Problems and Ways of Its Preservation]. In: *Parliamentary Hearings*. December 9, 2009 [online]. Available from: https://portal.rada.gov.ua/news/Novyny/Parlamentski_slukhannya/26262.html [in Ukrainian].

19. ROBERTSON, Roland. *Interpreting Globality. World Realities and International Studies*. Glenside, PA: Pennsylvania Council on International Education, 1983, pp. 7–20 [in English].

20. ROBERTSON, Roland. The Relativization of Societies: Modern Religion and Globalization. In: Thomas ROBBINS, William C. SHEPHERD and James MCBRIDE (eds.). *Cults, Culture and the Law: Perspectives on New Religious Movements*. Chico, CA: Scholars Press, 1985, pp. 31–42 [in English].